

УДК 378.147:81'243]:316.6

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.340078>

Ельвіра Остапенко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
ФФ Київського Національного Економічного Університету імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7973-1169>

Інна Машкова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
і міжкультурної комунікації факультету
МЕіМ Київського Національного Економічного Університету імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9284-7978>

Юлія Мендрух, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
ФФ Київського Національного Економічного Університету імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0580-9197>

Ольга Ходакевич, кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
ФФ Київського Національного Економічного Університету імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0802-3787>

КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена розробці та впровадженню концепту розвитку асертивності студентів економічних спеціальностей у процесі вивчення англійської мови. Автори обґрунтовують важливість асертивної поведінки як ключового фактора успішної професійної комунікації в міжнародному бізнес-середовищі та представляють структуровану програму з п'яти воркшопів тривалістю 5,5 годин. Концепт інтегрує інноваційні методи навчання, включаючи відео-аналіз, рольові ігри, кроскультурні кейс-стаді та цифрові інструменти для розвитку навичок впевненого спілкування англійською мовою. Результати опитування показали позитивну оцінку учасників щодо корисності програми, що підтверджує ефективність запропонованого підходу для формування конкурентоспроможних фахівців економічної галузі.

Ключові слова: асертивність; студенти економічних спеціальностей; англійська мова; комунікативні навички; професійне спілкування; міжкультурна взаємодія; воркшоп.

Табл. 2. Літ. 9.

Elvira Ostapenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Foreign Languages Department, at the Faculty of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7973-1169>

Inna Mashkova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Foreign Languages and Intercultural Communication Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9284-7978>

Yuliia Mendruk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Foreign Languages Department, at the Faculty of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0580-9197>

Olha Khodakevych, Ph.D. (Psychology), Associate Professor of the
Foreign Languages Department, at the Faculty of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0802-3787>

THE CONCEPT OF DEVELOPING ASSERTIVENESS IN STUDENTS OF ECONOMIC SPECIALTIES IN ENGLISH CLASSES

The article is devoted to a well-rounded approach to fostering assertiveness among students in economic specialties within the framework of English language learning. It highlights the urgent requirement for proficient communication skills in the fast-paced global business landscape. Assertiveness is identified as a key skill that allows individuals to share their thoughts and needs openly, while still valuing the viewpoints of others. This balanced communication is essential for thriving in professional settings, especially in cross-cultural business scenarios that economics graduates often encounter. The research proposes a structured methodology featuring a series of five workshops, totaling 5.5 academic hours, that focus on various aspects of assertiveness. Each workshop covers different components: an introduction to assertive communication styles, the use of "I-statements" and active listening, setting and upholding personal boundaries, identifying and addressing manipulation, and

applying these skills in real-world professional situations. To enhance learning, the curriculum utilizes modern educational technologies, including video analysis tools, interactive presentations with QR codes, TED Talks for cross-cultural case studies, role-playing activities with video recordings for self-analysis, and platforms for digital storytelling.

The lexical component focuses on business communication terminology, assertive language patterns, conflict resolution vocabulary, and cross-cultural expressions. Students enhance their ability to express opinions confidently, set professional boundaries, provide constructive feedback, and negotiate with cultural sensitivity. The program has shown significant success, with all participants acknowledging its practical benefits. Feedback reveals improved understanding of assertiveness, greater confidence in communication, and heightened awareness of workplace rights and responsibilities. Participants valued learning about assertive rights, techniques for overcoming anxiety, and strategies for maintaining boundaries while fostering collaboration. This approach effectively integrates language learning with soft skills development, specifically catering to Ukrainian students preparing for international careers. It emphasizes the balance between assertiveness and cultural competence necessary for global business success and contributes to the discourse on the development of relevant communication skills in foreign language education.

Keywords: *assertiveness; economics students; English language; communication skills; professional communication; intercultural interaction; workshops.*

Постановка проблеми. Сучасний світ розвивається стрімко та динамічно, він потребує знаючих й креативних спеціалістів, які можуть створювати ідеї, пропонувати нові сенси та реалізовувати ефективні рішення на користь людства. У цьому процесі особливий інтерес викликає особистість, яка може відчувати зміни, адаптуватися до них і, не втрачаючи свою ідентичність, залишатися собою, розуміти, чим вона хоче займатися в цьому світі, як може реалізувати свої мрії та приносити користь суспільству.

Актуальною є потреба студентства в ефективній самореалізації, можливості використання свого потенціалу у найкращий спосіб, де основна відповідність буде досягатися на важелях першочергової пріоритетності. У цьому аспекті розуміння себе, знання своїх цінностей та пріоритетів, визнання своїх потреб та інтересів, повага до себе та до оточуючих відкриває для людини можливість асертивної взаємодії, яка сприяє кращій комунікації та успіху в діяльності і дозволяє робити це екологічно.

Важливо зазначити, що ефективна комунікація значною мірою визначає успіх людини в житті, її важливою складовою залишається асертивність. Вона дозволяє людині знаходити конструктивні шляхи для свідомої власної реалізації, для відкритого вираження своїх бажань та потреб. Це визначальноє явище має дуже глибоку основу оскільки ґрунтується на розумінні та прийнятті себе, відсутності внутрішніх конфліктів й бажанні генерувати і втілювати в життя своє бачення світу у вигляді ідей, проєктів і т.д.

У процесі будь-якої взаємодії важливо зрозуміти позицію опонента, знайти спільну мову, домовитися, втілити в життя те, що було заплановано. Ці процеси відбуваються значно ефективніше, якщо є чітке усвідомлення своїх цілей, присутня повага до себе і до оточуючих.

Ця думка знаходить підтвердження у роботі Н. Подоляк, яка узагальнює опрацьовані джерела і наводить переклад визначення терміну “асертивність” за С. Стаутом – “асертивна людина та, яка

відповідає за власну поведінку, демонструє самоповагу і повагу до інших, позитивна, слухає, розуміє і намагається дійти до робочого компромісу (С. Стаут, 2002) [6, 78].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Поняття “асертивності” широко досліджується науковцями. Цій темі свої роботи присвятили Р. Альберті та М. Еммонс, Дж. Вольпе, С. Стайн та Г. Бук, С. Стаут, Т. Дріга, В. Лучків, В. Мартинюк, Л. Марчук, І. Нагаєвська, Н. Подоляк, О. Санніков, О. Саннікова та інші.

Серед сучасних іноземних досліджень асертивність розглядається як чинник благополуччя, провісник задоволеності життям, як фактор, який знижує академічний стрес. Асертивність досліджується в контексті лідерства, конфліктології, розвитку критичного мислення, емпатії та соціальних навичок і т.д.

В. Мартинюк зазначає, що асертивна поведінка проявляється в умінні:

- вислухати співрозмовника і зрозуміти його почуття і потреби;
- оголосити про свої наміри і сприяти їх реалізації;
- сприймати критику і гідно, аргументовано на неї реагувати;
- відкидати судження співрозмовника, якщо вони неприйнятні, але не переходячи на оцінку його особистості [2, 42].

Науковиця доходить висновку, що асертивна поведінка розвивається на підставі самоаналізу, виражається у потребі у самопізнанні, здатності до самоспостереження, здатності до самообмірковування, аналізу своїх дій та вчинків, здатності контролювати себе, свої думки.

Формування асертивності передбачає знання власних прав та обов’язків, адекватне оцінювання себе й оточуючих, розуміння власних цілей та намірів, спроможність приймати компромісні рішення. Асертивність розвивається саме в соціумі, у контакті з оточенням, іншими людьми.

Таким чином, “асертивна поведінка” передбачає такий спосіб дій, при якому людина здатна активно і послідовно відстоювати свої інтереси, відкрито

КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

заявляти про свої плани і наміри, поважаючи при цьому інтереси партнерів по взаємодії [2, 43].

Л. Марчук досліджує асертивну поведінку і визначає її як “самоутверджувальну активність, що виражається, передусім, в самостійності, незалежності від інших, в умінні відстоювати свої права та думки при самоповазі й повазі до інших” [3, 17].

Вона вивчає асертивність як набір психологічних якостей індивіда, що формують його поведінку у суспільстві, яка має адекватний характер у критичних ситуаціях, і яка виявляється у впевнених рішеннях як своєчасній реакції на динаміку соціально-психологічних змін та вплив різних чинників.

Ми розділяємо позицію авторки щодо проявів асертивної поведінки, яка на її думку містить в собі:

- здатність вільно виражати думки та почуття;
- відкрите, чесне та пряме спілкування на всіх рівнях взаємодії;
- активна життєва позиція та здатність впливати на події;
- здорова самоповага;
- цілеспрямованість;
- фокус на подоланні перешкод, а не на переживаннях;
- гнучкість та адекватність реакцій у мінливих ситуаціях;
- конструктивна соціальна спрямованість;
- баланс між спонтанністю та самоконтролем;
- наполегливість без агресії;
- орієнтація на успіх, а не на уникнення невдач [4, 29].

У ракурсі нашого дослідження особливий інтерес викликають можливості розвитку саме такої поведінки. Пріоритетність може бути представлена наступними ключовими елементами, які склали основу для формування програми розвитку асертивності:

1. Здорова самоповага створює психологічний фундамент для віри у власні сили, що дозволяє студентам братися за складні завдання і не боятися помилок у процесі навчання.

2. Фокус на подоланні перешкод, а не на переживаннях допомагає студентам конструктивно підходити до академічних труднощів, зосереджуючись на пошуку рішень замість емоційного реагування на невдачі.

3. Орієнтація на успіх формує позитивну мотивацію до навчання, коли студент прагне досягти

високих результатів, а не просто уникнути поганих оцінок, що сприяє більш глибокому та якісному засвоєнню знань.

4. Цілеспрямованість забезпечує здатність встановлювати конкретні навчальні цілі та послідовно їх досягати, що є основою академічного успіху.

5. Здатність вільно виражати думки та почуття дозволяє студентам активно брати участь у навчальних дискусіях, задавати уточнюючі запитання викладачам та ділитися своїми ідеями, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення.

6. Активна життєва позиція, яскраво виражений дослідницький інтерес та здатність впливати на події формують проактивний підхід до навчання, коли студент бере відповідальність за власну освіту, шукає додаткові навчальні можливості та ініціює освітні проекти та отримує гідні результати.

Мета статті – презентувати розроблений нами концепт, спрямований на розвиток асертивних комунікативних навичок студентів економічних спеціальностей у контексті вивчення англійської мови. Він може бути інтегрований у навчальні програми з вивчення англійської мови, або використаний самостійно як окремий тренінг.

Виклад основного матеріалу. Мета концепту – розвинути у студентів навички асертивної комунікації англійською мовою для ефективної взаємодії у професійному середовищі.

Завдання:

1. Ознайомити студентів з поняттям асертивності та її відмінністю від пасивної, агресивної та пасивно-агресивної комунікації.

2. Розвинути вміння використовувати “Я”-слововживання англійською мовою.

3. Сформувати навички активного слухання та конструктивного зворотного зв'язку.

4. Навчити розпізнавати маніпуляції та відповідати на них асертивно.

5. Розвинути здатність встановлювати та підтримувати особисті межі у професійному спілкуванні.

6. Засвоїти основні фрази та мовні конструкції для асертивної комунікації англійською мовою.

Цільова аудиторія: студенти економічних спеціальностей, які вивчають англійську мову на рівні не нижче B1.

Тривалість: 5 ворк-шопів по 70 хвилин (всього 5,5 годин).

Таблиця 1

Програма розвитку асертивності студентів

№	Ворк-шоп	Кількість годин	Лексичний блок	Форми та методи інноваційного навчання
1	Вступ до асертивності	1,2	- Key terms: assertive, passive, aggressive, passive-	- Відео-аналіз стилів комунікації (YouTube відео “How to Communicate Assertively 4

**КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Продовження таблиці 1

№	Ворк-шоп	Кількість годин	Лексичний блок	Форми та методи інноваційного навчання
			aggressive communication - Vocabulary for describing communication styles - Business idioms related to communication	Tips") - Інтерактивна презентація з QR-кодами через Mentimeter [5] - Робота в парах для аналізу комунікативних ситуацій [1] - Онлайн-опитування для самодіагностики через Google Forms
2	“Я”– висловлювання та активне слухання	1,2	- “I” language vs. “You” language phrases - Vocabulary for expressing feelings and needs - Active listening terminology - Phrases for showing empathy	- Трансформаційні вправи з використанням цифрових карток Quizlet - Техніка “Акваріум” для демонстрації активного слухання - Аудіозапис та аналіз власного мовлення через Vocaroo - Застосування мобільних додатків для зворотного зв'язку (Mentimeter, Padlet)
3	Встановлення і захист особистих меж	1,2	- Assertive Bill of Rights [7] - Vocabulary - Phrases for setting boundaries - Polite refusal expressions - Cross-cultural communication vocabulary	- Кроскультурні кейс-стаді з використанням відеоматеріалів TED Talks [8] - Метод “Шість капелюхів мислення” з візуалізацією на Miro - Рольові ігри з відеозаписом для подальшого аналізу через Zoom/MS Teams - Інтерактивна карта особистих і професійних меж на Jamboard
4	Розпізнавання та протидія маніпуляціям	1,2	- Manipulation terminology - Counter-manipulation phrases - Business negotiation - Emotional self-control expressions	- Аналіз відеофрагментів з прикладами маніпуляцій через EdPuzzle - Симуляційні ігри з елементами театралізації через Zoom/MS Teams - Мозковий штурм з використанням онлайн-дошок Miro/Mural - Техніка “Світове кафе” для обміну стратегіями протидії маніпуляціям з використанням Trello для структурування ідей
5	Інтеграція навичок та застосування в професійному контексті	1,2	- Business negotiation terminology - Constructive feedback vocabulary - Professional conflict resolution phrases - Self-development terminology	- Бізнес-симуляція з елементами гейміфікації через Kahoot та Classcraft - Техніка “360-градусний зворотний зв'язок” з документуванням у Google Docs - Створення цифрових історій (digital storytelling) через StoryboardThat - Розробка індивідуальних дорожніх карт розвитку асертивності на платформі Trello/Notion

У таблиці 2 наведемо висновки, які зробили для запитання “З чим йдете з цієї розмови?”, “Що буде себе студенти 1 та 3 курсів, даючи відповідь на те використовувати?”, “Що виявилось корисним?”

Таблиця 2

1.	З цієї розмови можна винести розуміння основ асертивної поведінки: її історичні витоки, ключові характеристики та практичне значення. Найбільш корисним виявилось усвідомлення балансу між особистими правами та повагою до інших як основи ефективної комунікації.
----	---

КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Продовження таблиці 2

2.	Дуже корисний матеріал, у наш час є дуже актуальним. Поглиблене вивчення цієї теми дає ширше уявлення та нову інформацію. Законспектувала собі поради, дуже корисні. Загалом матеріал був цікавий, мені сподобалось!
3.	З чим йдете з цієї розмови? З розумінням, що асертивність – це не лише впевнена поведінка, а й баланс між самоповагою та повагою до інших. Вона базується на чітких принципах і правах, які допомагають ефективно взаємодіяти в різних сферах життя.
4.	Що виявилось корисним? Корисними були структуровані характеристики асертивної особистості та методи подолання тривожності, які допомагають формувати впевнену поведінку. Особливо важливою є ідея про відповідальність за власні рішення та необхідність встановлення особистих кордонів у спілкуванні.
5.	Після цієї розмови я зрозуміла, що асертивність це не просто впевненість у собі, а здатність відкрито та чесно висловлювати свої думки, зберігаючи повагу до інших. Важливо не тільки усвідомлювати свої права, а й навчитися їх відстоювати без агресії чи маніпуляцій.
6.	Особливо цінним для мене стало знайомство з 10 правами асертивної особистості за М. Смітом. Вони допомагають розмежовувати власну відповідальність і чужі очікування, а також дають змогу приймати самостійні рішення без почуття провини. Я планую використовувати ці принципи в повсякденному житті, особливо у спілкуванні та побудові особистих кордонів. Також корисними виявилися методи подолання тривожності через розвиток впевненої поведінки. Важливо розуміти, що тривожний стан може спотворювати взаємодію з іншими, тому варто свідомо працювати над новими комунікативними навичками.
7.	Загалом, ця тема дає чітке розуміння того, як асертивність впливає на психологічне благополуччя, соціальну адаптацію та професійний розвиток. Вона допомагає знайти баланс між особистими потребами та повагою до інших, що є основою гармонійного спілкування.
8.	Що будете використовувати? Найбільш практичним виглядає усвідомлення прав асертивної особистості за Мануелем Смітом, зокрема право говорити “ні” без почуття провини, право змінювати свою думку та не брати на себе відповідальність за чужі проблеми. Також корисною буде техніка відкритого й чесного спілкування без агресії чи пасивності.
9.	З чим йдете з цієї розмови? Потрібно краще розуміти і цінувати свої почуття та емоції. Я винесла для себе багато цінного, адже тема асертивності особливо важлива для людей. Я хочу використовувати ці знання в повсякденному житті, щоб навчитися не боятися бути собою, бути впевненішою та не піддаватися маніпуляціям. Найбільш корисним для мене стали такі права як: говорити “ні” без почуття провини, висловлювати власну думку та робити помилки без страху осуду, і звісно не виправдовуватись ні перед ким. А також що потрібно навчитися говорити “Я”.

Висновки: у своїй роботі кафедра іноземних мов ФФ КНЕУ ім. В. Гетьмана особливу увагу звертає на якість комунікації, тому тема асертивності має велике значення. Асертивність у професійній іншомовній комунікації особливо важлива для майбутніх фахівців у галузі економіки, які працюватимуть у міжнародному середовищі.

Розвиток асертивності передбачає:

1. Формування навичок впевненого спілкування іноземною мовою, що дозволяє:

- чітко висловлювати свою професійну позицію;
- конструктивно вести переговори;
- ефективно взаємодіяти в міжкультурному діловому середовищі.

2. Практичну реалізацію через:

- моделювання ділових ситуацій;
- проведення рольових ігор з акцентом на асертивну поведінку;
- тренінги з міжкультурної комунікації.

3. Розвиток специфічних мовних компетенцій:

- оволодіння лексику для впевненого висловлювання;

- засвоєння граматичних конструкцій для ввічливого, але твердого відстоювання своєї позиції;

- практика формулювання аргументованих відповідей.

Розвиток асертивності інтегрується у навчальний процес через:

- включення відповідних комунікативних вправ у практичні заняття;

- використання автентичних матеріалів з прикладами успішної ділової комунікації;

- організацію дискусійних клубів та круглих столів з актуальних професійних тем.

Особливої уваги потребує баланс між асертивністю та міжкультурною компетентністю, що дозволить студентам:

- ефективно комунікувати з представниками різних культур;

- уникати конфліктних ситуацій;

КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

- досягати професійних цілей у міжнародному середовищі.

Для оцінки прогресу студентів у розвитку асертивних комунікативних навичок можуть бути використані:

- рольові симуляції ділових ситуацій;
- презентації з подальшим обговоренням;
- проєктні роботи в міжнародних командах.

Такий комплексний підхід до розвитку асертивності сприятиме формуванню конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно функціонувати у глобальному професійному середовищі.

Отже, асертивність – це стиль поведінки та комунікації, що характеризується досягненням власних цілей без нехтування інтересів інших. Ця навичка є надзвичайно важливою для майбутніх економістів, менеджерів та бізнес-професіоналів, оскільки дозволяє ефективно вести переговори, відстоювати власну позицію, досягати компромісів та будувати продуктивні робочі стосунки.

Воркшопи з розвитку асертивності виявилися ефективним інструментом для формування важливих комунікативних навичок у студентів економічних спеціальностей, тому “Концепт розвитку асертивності студентів” може бути рекомендований як постійний компонент навчального процесу в рамках вивчення англійської мови для професійних цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавська Л.М. Соціально-психологічний тренінг: розвиток якостей особистості працівників сфери туризму: навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Київ: Видавничий дім “Слово”, 2006. 312 с.

2. Мартинюк В. Розвиток асертивності фахівця в умовах педагогіки партнерства. “Modern engineering and innovative technologies”. Issue 29, Part 4, 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/376214990_ROZVITOK_ASERTIVNOSTI_FAHIVCA_V_UMOVAH_PEDAGOGIKI_PARTNERSVA

3. Марчук Л.М. Соціально-психологічні особливості формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.05 соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Київ, 2016. 22 с.

4. Марчук Л.М. Соціально-психологічні особливості формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05; Інститут психології імені Г. Костюка. Київ, 2016. 225 с.

5. Нікітіна О. Розвиток концепції навчальної діяльності у психологічних дослідженнях ХХ ст. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 107(2). С. 45–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107%282%29_9

6. Подоляк Н. Асертивність психолога як умова ефективного міжособистісного спілкування. *Problems of the humanitarian sciences Psychology Series*, 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/361794784_ASERTIVNIS

T_PSIHOLOGA_AK_UMOVA_EFEKTIVNOGO_MIZOSOBISTISNOGO_SPILKUVANNA-

7. Assertive Bill of Rights. URL: <https://www.k-state.edu/care/old/materials/assertivebill.pdf>

8. Щукіна Е.І., Белякова О.В. Foreign language acquisition through artificial intelligence technology. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/303934> [in English].

9. What are the 4 tips for assertive communication? URL: https://youtu.be/hAxCPAnV3-E?si=_iK7UUL5ssoOKv0t

REFERENCES

1. Zhuravska, L.M. (2006). Sotsialno-psykholohichniy treninh: rozvytok yakosti osobystosti pratsivnykiv sfery turizmu [Social-psychological training: development of personality qualities of tourism workers]. Kyiv, 312 p. [in Ukrainian].

2. Martyniuk, V. (2023). Rozvytok asertyvnosti fakhivtsia v umovakh pedahohiky partnerstva [Development of specialist assertiveness in the conditions of partnership pedagogy]. *Modern engineering and innovative technologies*, Issue 29, Part 4. Available at: https://www.researchgate.net/publication/376214990_ROZVITOK_ASERTIVNOSTI_FAHIVCA_V_UMOVAH_PEDAGOGIKI_PARTNERSVA [in Ukrainian].

3. Marchuk, L.M. (2016). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti formuvannya asertyvnoi povedinky u profesiinomu stanovlenni maibutnikh psykholohiv [Social-psychological peculiarities of assertive behavior formation in the professional development of future psychologists]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 22 p. [in Ukrainian].

4. Marchuk, L.M. (2016). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti formuvannya asertyvnoi povedinky u profesiinomu stanovlenni maibutnikh psykholohiv [Social-psychological peculiarities of assertive behavior formation in the professional development of future psychologists]. *Candidate's thesis*. H. Kostyuk Institute of Psychology. Kyiv, 225 p. [in Ukrainian].

5. Nikitina, O. (2012). Rozvytok kontseptsii navchalnoi diialnosti u psykholohichnykh doslidzhenniakh XX st. [Development of the concept of educational activity in psychological research of the XX century]. *Scientific notes Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Series: Pedagogical Sciences*, Issue 107(2), pp. 45–52. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107%282%29_9 [in Ukrainian].

6. Podoliak, N. (2021). Asertyvnist psykholoha yak umova efektyvnoho mizhosobystisnoho spilkuvannya [Psychologist's assertiveness as a condition for effective interpersonal communication]. *Problems of the humanitarian sciences Psychology Series*. Available at: https://www.researchgate.net/publication/361794784_ASERTIVNIS_T_PSIHOLOGA_AK_UMOVA_EFEKTIVNOGO_MIZOSOBISTISNOGO_SPILKUVANNA [in Ukrainian].

7. Assertive Bill of Rights. Available at: <https://www.k-state.edu/care/old/materials/assertivebill.pdf> [in English].

8. Shchukina, E.I. & Bieliakova, O.V. Foreign language acquisition through artificial intelligence technology. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/303934> [in English].

9. What are the 4 tips for assertive communication? Available at: https://youtu.be/hAxCPAnV3-E?si=_iK7UUL5ssoOKv0t [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.06.2025